

7. Запара М.І. М.Х. Бунге – почесний член Університету Св. Володимира // *Український селянин: Праці Науково-дослідного інституту селянства / Інститут історії НАН України.* – 2002. – Вип.6.
8. *Економічна енциклопедія / Відповідальний ред. С.В. Мочерний.* – К., 2000. – Т.1.
9. Бунге Н. Х. *Теория кредита* – К., 1852; Бунге Н. Х. *Основания политической экономии.* – К., 1870; Бунге Н. Х. *Полцейское право.* – К., 1873 – 1877. – Т. 1–2; Бунге Н. Х. *Курс статистики.* – К., 1876. – Ч. 1–2.
10. Касяненко Ю.Я. Бунге М.Х. // *Юридична енциклопедія.* – К., 1998. – Т. 1.
11. Бунге Н.Х. *Очерки политико-экономической литературы.* – СПб., 1895.
12. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. *Энциклопедический словарь.* – СПб., 1891. – Т. 4-а.
13. Кулинич И. М. *Немецкая диаспора в столице Украины Киеве // Вопросы германской истории – Днепропетровск, 1996.*
14. Феоктистов Е.М. *За кулисами политики и литературы.* – М., 1929.
15. Василик О.Д., Бойко Є.М., Онищук Я.В. *Микола Христьянович Бунге: фінансист, педагог, державний діяч // Фінанси України.* – 2004. – № 5.
16. Погребинский А. П. *Финансовая политика царизма в 70 – 80-х годах 19 века // Исторический архив.* – М., 1960.
17. Мигулин П. П. *Настоящее и будущее русских финансов.* – Х., 1907.
18. Олейников Ю. *Бунге – царский министр финансов / Россия молодая.* – 1991. – № 4.
19. Зайончковский П.А. *Российское самодержавие в конце XIX столетия. (Политическая реакция 80-х – начала 90-х годов).* – М., 1970.
20. Джанишев Г.А. *Эпоха великих реформ. Исторические справки.* – СПб., 1907.
21. Лаверьчев В. Я. *Крупная буржуазия в пореформенной России (1861 – 1900).* – М., 1971.
22. Лаверьчев В. Я. *Царизм и рабочий вопрос в России (1861 – 1917).* – М., 1972.
23. Кованько П. Л. *Главнейшие реформы, проведенные Н.Х. Бунге в финансовой системе России. Воспоминания современника // Университетские известия* – К., 1900. – № 5.
24. Корнилов А. А. *Курс истории России XIX века.* – М., 1993.
25. Кузнецова Е. Н. *К истории контрреформ 80-х – 90-х годов XIX века в России // Вестн. Ленинградского ун-та.* – 1976. – № 17.
26. Туган-Барановський М.И. *Витте и Бунге как министры финансов // Северные записки.* – 1915. – № 3.
27. Koropecky I. S. *Academic Economics in the Nineteenth Century Ukraine // Selected Contributions of Ukrainian Scholars to Economics – Cambridge, 1984.*

С. Г. Ганницький

ВАСИЛЬ ФЕДОРОВИЧ СИМИРЕНКО – “УКРАЇНСЬКИЙ ФОРД” КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В.Ф. Симиренко – знакова постать кінця ХІХ – початку ХХ ст. І для сучасників, і для сьогоденних українців Симиренко – це підприємець, видатний технолог, конструктор, винахідник, український цукровар і меценат, схожий більше на англійського міністра чи видатного техніка з Америки [1, 56–58]. Він постать нового соціального типу, яка вагомо з’являється в другій половині ХІХ ст., свідомо й

цілеспрямовано продовжує господарські й культурні традиції народу, потужно стимулює національне відродження. Дослідження життя і діяльності відомого представника українського підприємництва ХІХ ст. В.Ф. Симиренка набуває особливої актуальності в умовах незалежної України, у час, коли формується сучасна підприємницька еліта держави.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що питання діяльності Василя Симиренка як інженера висвітлено побіжно в спогадах рідних, колег і друзів: Сауляк Савицької, О.М. Дузь-Крячченко, В. Леотовича [2], А. Ніконовського [3], О.Ф. Кістяківського [4], Є. Чикаленка [5, 19]. Серед напрацьовань сучасних дослідників варто виділити студії Ю. Хорунжого [6, 44–45], Т. Лазанської [7, 204–205], Н. Гамоля [8, 56–58].

Мета розвідки – дослідити підприємницьку діяльність В.Ф. Симиренка. Об’єктом нашої статті є історична постать Василя Федоровича Симиренка як інженера, винахідника і менеджера, предметом дослідження постає його діяльність у 70 – 90-х роках ХІХ та на початку ХХ ст. у селі Сидорівці (нині – Канівського району).

Народився Василь Федорович Симиренко 1835 року в Млієві, був на п’ятнадцять років молодший за Платона Симиренка – головного генератора і впровадника ідей фірми “Торговий дім «Брати Яненки і Симиренко»”. У другій половині 50-х років ХІХ ст. навчався у вищому комерційному пансіоні в Москві, потім – у Санкт-Петербурзькому технологічному інституті, після чого впродовж двох років стажувався в лабораторії відомого французького хіміка, засновника агрономічної хімії, Жана Бусенго [9, 18]. Його перебування у Франції збіглося з сумними подіями, що мали місце у фірмі на початку 1860-х років: смерть засновників фірми – старшого брата Платона Федоровича (1863 р.), а згодом і батька (1867 р.). Ці обставини змусили Василя перебрати на себе керівництво “Торговим домом «Яхненки і Симиренко»”. Правовий аспект справи допоміг залагодити відомий український юрист Олександр Кістяківський [6, 44 – 45]. Протягом 10 років (1863 – 1873 рр.) Василь Симиренко намагався подолати збитковість фірми. Однак із кожним роком фінансові справи погіршувалися.

Зробивши все можливе й переконавшись у приреченості фірми, Василь Федорович у 1873 році залишив посаду голови адміністрації, відмовився від великого, як на ті часи, утримання, керівника фірми (12000 крб. у рік), від своїх прав на спадщину і залишив батьківську оселю.

За роки, роботи в Млієві він заощадив близько 30 – 35 тис. крб. і на ці гроші купив із торгів запущену руїну невеликої державної цукроварні в селі Сидорівці на Канівщині [10, 6 – 7; 7, 204]. Щоб відремонтувати і працювати на ній, потрібні були величезні кошти. Їх доводилося позичати на дуже не вигідних умовах. “Я часом платив по 84 % річних, щоправда, позичаючи на короткий час”, – згадував якийсь Василь Федорович, будучи вже заможною людиною [2, 37 – 48].

Тільки завдяки глибокому знанню справи, організаційному хисту та працьовитості Василя Федоровича, куплений ним завод-руїна зміг приносити прибутки і зробив його багатю людиною [11, 19]. У тодішніх довідниках містилася інформація, що власником заводу була його дружина – Софія Іванівна Альбрандт [12]. Добрий стан справ у

Симиренка викликав і подив, і заздрість сучасників: „Розорив інших, а сам з води сухим вийшов”. Як зазначає О.Ф. Кістяківський, „... з морального погляду такі речі на позбавлені солідного обґрунтування х юридичного ж – нічого не значать” [4, 168]. Василь Федорович не звертав уваги і продовжував активно працювати на підприємстві, розробляючи нові й удосконалюючи вже наявні зразки цукроварних машин.

Його всебічне знання механіки і талант у цій сфері знайшли втілення в сконструйованих ним кількох цукроварних машинах, що привернуло увагу не тільки в Росії, але й за кордоном [3, 4]. Так, 1876 року Василь Федорович реєструє патент на випаровуючий апарат, що вдвічі скорочував витрати палива на переробку цукрового буряка, а працюючи в хімічній лабораторії, винайшов нові способи виварювання цукру [8, 57]. В. Леонтович згадував, що «... серед спеціалістів гомонили про знамениту полеміку з якимсь видатним ученим по цукроварству – французьким чи бельгійським: якийсь, нікому не відомий Вишемирський, розбив на голову того видатного вченого на сторінках «Сюкрієр Індіжен», у якомусь важливому в цукроварстві питанні. Справжній Вишемирський, п'яничка-кресляр Василя Федоровича, навіть не умовав пера для тих статей. Писав їх Василь Федорович, підписуючись Вишемирським з його дозволу. Тут, як завжди, Василь Федорович уникав усякої хвали та розголосу» [11, 19]. Працював він здебільшого над своїми розробками вночі, а вдень керував своїм величезним господарством [2, 55].

Цікавим є і той факт, що на Сидорівському цукровому заводі вперше в Російській імперії виготовляли пастилу «Українська» та мармелад, який успішно експортували за кордон і прописували хворим у місцевій лікарні. Про функціонування цього виробництва згадується в спогадах племінниці Василя Симиренка – Марії Макарівни Сауляк-Савицької: „... пастильня була досить великим приміщенням з багатьма вікнами, світла і чиста. В правій її половині ... стояли великі круглі чани, в які накладалася напіврідка маса з яблуку, мабуть печених, змішаних з цукром, з яечними білками і може ще з чимось. ... В чани були спущені якісь прилади з якимись лопатками, які швидко обертались, добре перемішували і збивали яблучну масу. За столом сиділа наглядачка, яка стежила за годинником і дзвоником давала знати, коли треба припинити розмішувати. В кінцевому чані маса розливалася в якісь форми ... які розділялись пластинками на окремі довгасті брусочки. Все це якось подавалося в лівий кінець приміщення, де стояла парова машина, сушильні шафи ... Готова пастила укладалася в дерев'яні ящики, вистелені білим папером і забивалася. У всій пастильні додержувалася велика чистота» [2, 65–67].

Крім того, Василь Федорович Симиренко брав активну участь у роботі «отделения Императорского русского технического общества» (РТО). Відділення було відкрите 8 січня 1871 року. Місцем перебування спочатку було м. Городище Київської губернії, а пізніше, із розширенням у 1873 р., – м. Київ. Ініціаторами створення стали професор П.П. Алексєєв, інженер Михайло Толпигін [13, 3] і Василь Симиренко. Останній став почесним членом товариства пожиттєво. Був він й ініціатором проекту побудови

власної будівлі для товариства у Києві, зробивши в цю справу перший внесок. Із 1871 року товариство почало видавати і свій друкований орган – «Записки КОРТО по свеклосахарной промышленности», а згодом «Ежегодник по сахарной промышленности», ініціатором видання якого виступив П.П. Чубинський [14, 8]. У «Записках» Василь Федорович друкував свої статті з проблем удосконалення цукрового виробництва: «Усовершенствование выпарных аппаратов», «Теория выпарки Еллинека и его критические приемы», «О необходимости и пользе вести на заседаниях технические журналы» [9, 19].

Свою промислову діяльність Василь Федорович припинив, коли йому було 70 років. Однак ще тривалий час він опікувався справами власного підприємства. Як зазначав у своїх спогадах Є. Чикаленко, який добре знав Симиренка, «невпинною працею, умілістю та ощадністю він за багато років свого життя добився маєтку, що оцінювався на час його смерті 1915 року щось до десяти мільйонів карбованців» [5, 19]. І справді Сидорівський завод, який на середину 1880-х років виготовляв продукції лише на 193 тис. крб., уже в 1910 році досягнув виробництва продукції майже на 500 тис. крб. [15, 624; 15, 599].

Отже, Василь Симиренко зробив вагомих внесок у розвиток української цукрової промисловості як підприємець, технолог і винахідник. Як один із продовжувачів справи відомої фірми «Торговий дім «Брати Яхненки і Симиренко», він став своєрідним «українським Фордом» і увійшов в історію як гідний представник національної підприємницької верстви, що почала формуватися в ХІХ ст.

1. Каменчук П. Человек, который не изобретал автомобиль // Власть денег. – 2005. – № 3 (20).
2. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. Р – 5799. – Оп. 1. – Спр. 32.
3. Ніконовський А. Пам'яті Василя Симиренка // Стен. – 1916.
4. Кістяківський О.Ф. Щоденник (1874 – 1885 рр.) у 2-х т. – Т. 1. (1874 – 1879 рр.). – К., 1994.
5. Чикаленко Є. Спогади: 1861 – 1907. – Частина 3. – Львів, 1926.
6. Хорунжий Ю. Українські меценати. Добродійність – наша риса. – К., 2001.
7. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики ХІХ ст.). – К., 1994.
8. Гамоля Н. Генерація перших і єдиних. Династія Симиренків // Галицькі контракти. – 2003. – № 37.
9. Василий Симиренко // Вестник сахарной промышленности. – 1916. – № 3(10).
10. Чубинский П.П. Свеклосахарные заводы российской империи с официальными статистическими о них данными. За компанию 1872 – 1873. – К., 1874.
11. Леонтович В. Родина Симиренків. Василь Федорович // Київська старовина. – 1994. – № 4.
12. Центральний Державний історичний архів України у Києві (ЦДА). – Ф. 575. – Оп. 1. – Спр. 705.
13. Посовень І. Інженер Михайло Толпигін // Колгоспний лан. – 1971. – 29 червня.
14. Берло Г. З Минулого. Барштинський пансіон і П.П. Чубинський // Україна. – 1927. – № 3.
15. Список фабрик и заводов России на 1910 г. – Спб. 1911. – С. 624; Указатель фабрик и заводов Европейской России и Царства Польского. – Спб., 1887.